

Wielokulturowość społeczeństwa polskiego

*Elżbieta Krajewska-Kułak,
Cecylia Regina Łukaszuk*

Wprowadzenie

Współczesne społeczeństwa europejskie nie są już jednorodnymi zbiorowościami zarówno pod względem tożsamości, historii, aksjologii, jak i kultury. Według Czerniejewskiej zjawisko to można opisać w trzech wymiarach, jako: stan faktyczny (obecność osób pochodzących z innych kultur), stan społeczny (stosunki i wzajemne relacje ludzi odmiennych kulturowo) oraz stan polityczny (państwo, regulacje polityczno-prawne związane z kwestią wielokulturowości) [2].

Na terytorium Polski istniało i istnieje wiele grup etnicznych, religijnych, językowych oraz kulturowych. W okresie przedwojennym ponad 30% jej mieszkańców było przedstawicielami innych narodowości. Dopiero po II wojnie światowej, po przesunięciu granic i akcji wysiedleńczej, Polska stała się prawie zupełnie jednolita narodowościowo i kulturowo. Przez długi czas społeczeństwo polskie rosło w przeświadczeniu o istnieniu tylko jednego narodu polskiego, co doprowadziło do niewykorzystywania potencjału różnorodności grup mniejszościowych oraz ich asymilowania. Zjawisko wielokulturowości zaczęło być dostrzegane dopiero w roku 1989. Zwrócono wtedy uwagę na istnienie historycznych mniejszości etnicznych i narodowych oraz napływanie tzw. nowych społeczności (uchodźcy, imigranci czy repatrianci) [2].

Uchodźca, imigrant, repatriant

Polska z racji swojego położenia geopolitycznego w coraz większym stopniu uczestniczy w międzynarodowym systemie ochrony uchodźców. Wynika to ze zmian polityki wobec uchodźców w innych krajach UE (Unii Europejskiej), z międzynarodowych zobowiązań Polski oraz z systematycznie wzrastającej liczby cudzoziemców

ubiegających się o ochronę w naszym kraju. Z jednej strony w Polsce krzyżują się drogi migrantów i uchodźców zmierzających w różnych kierunkach, a z drugiej – staje się ona często docelowym miejscem schronienia [6, 10, 29, 34].

Już w średniowieczu przybyła do Polski duża grupa judaistów szukających schronienia przed prześladowaniem w Europie Zachodniej. Z tego samego powodu Wielkopolska w XVI wieku pełniła funkcję schronienia dla dyskryminowanych Czechów. Także później, w XVI i XVII wieku, gdy przez Europę przetoczyła się fala wojen religijnych, Polska stała się jednym z nielicznych ośrodków tolerancji i bezkonfliktowego współżycia różnych kultur. Na początku XX wieku na terenie odradzającej się Rzeczypospolitej azyl odnalazło wiele milionów wygnańców z Rosji (w wyniku rewolucji rosyjskiej). Po upadku systemu komunistycznego Polska ponownie zaczęła przyjmować coraz większą liczbę uchodźców. Pierwsza ich grupa pojawiła się już na przełomie 1989 i 1990 r., gdy próbowali przekroczyć Bałtyk w drodze do Szwecji (z krajów Afryki i Dalekiego Wschodu, z ogarniętych wojną Etiopii, Iraku, Syrii, Libanu) [6, 10, 29, 34].

Uchodźcy są specyficzną grupą migrantów ze względu na zagrożenie prześladowaniami oraz brak gwarancji bezpieczeństwa i ochrony ich podstawowych praw w kraju pochodzenia. W myśl Konwencji Genewskiej z 1951 r. uchodźcą jest osoba, „która na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, grupy społecznej, przekonań politycznych, znajduje się poza granicami swojego kraju, gdyż w kraju, którego jest obywatelem, nie może i nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony państwa. Tylko osoby, których zdrowie, wolność lub życie są zagrożone, mogą ubiegać się o uznanie ich za uchodźców. Bieda i głód nie są przyczynami stawania się uchodźcą” [9].

W Polsce od 1992 r. działa Urząd Wysokiego Komisarza ONZ ds. Uchodźców (UNHCR – the United Nations High Commissioner for Refugees), a od 2003 r. funkcjonuje Stowarzyszenie Uchodźców RP, wspierające uchodźców oraz osoby oczekujące na decyzję. Istnieją także polskie organizacje pozarządowe zajmujące się bezpośrednio pomocą uchodźcom lub edukacją społeczeństwa polskiego (budowanie społeczeństwa obywatelskiego, edukacja związana z prawami człowieka i wielokulturowością) [9, 33].

Badania przeprowadzone przez OBOP (Ośrodek Badania Opinii Publicznej) wykazały, iż w opinii większości badanych Polaków (87%) uchodźcami są ludzie, którzy opuścili swój kraj w obawie przed prześladowaniami, lub są to uciekinierzy z terenu lub kraju objętego wojną (85%). Pogłębiona analiza pozwoliła na wyciągnięcie wniosku, iż większość Polaków nie wie dokładnie, kim są uchodźcy. Niestety spora grupa osób ma na ten temat nieprawdziwe wyobrażenia. Ponad połowa (55%) polskiego społeczeństwa uważała, że są to osoby, które opuściły swój kraj w poszukiwaniu lepszych warunków życia, a 32% sądziło, iż w ten sposób określa się Polaków ze Wschodu. Niewiele ponad 22% badanych nazwę tę przypisywało wszystkim mniejszościom narodowym zamieszkałym w Polsce, a prawie 18% pojęciem tym określało Cyganów [21].

Niemal 36% społeczeństwa uważało, że powinno się dążyć do wysłania uchodźców z powrotem do państw, z których przyjechali, a niecałe 29% było przekonana-

nych, że należy umożliwić im osiedlenie się w Polsce na dłuższy czas. Znacznie mniej Polaków pozwoliłoby im na stałe osiedlenie w Polsce (13%) lub wysłało ich do innych krajów (9%). Zdania o sposobie postępowania wobec uchodźców nie miało 11% Polaków, a 2% z nich uważało, że należy ich zostawić samym sobie. Wśród osób, które uważały, że uchodźcom powinno się pozwolić osiedlić w Polsce na dłuższy czas, więcej było osób w wieku do 19 lat i w wieku 30–49 lat, osób z wyższym wykształceniem oraz mieszkańców większych miast [21].

Od kilkunastu lat, zwłaszcza od momentu powstania Unii Europejskiej, migracje międzynarodowe stały się zjawiskiem powszechnym i masowym. Zaczęły także dotyczyć Polski. Stała się ona nie tylko atrakcyjnym zarobkowo krajem, ale również docelowym miejscem osiedlania się cudzoziemców. W polskim ustawodawstwie nie ma specjalnie zdefiniowanego pojęcia imigrantów. Według ustawy o cudzoziemcach imigrant jest to osoba przybywająca na teren Polski, czyli każdy, kto nie posiada polskiego obywatelstwa. Pobyty, ochronę i sytuację prawną cudzoziemców reguluje ustawa z 2003 r. [12, 36].

W Polsce występują wszystkie typy migracji: 1) napływ przybyszów w ramach tzw. ruchów wahadłowych (napływ *petty trawlers*) z krajów sąsiednich, głównie byłego ZSRR; 2) przepływ migrantów tranzytowych; 3) napływ uchodźców (głównie z Czeczenii i krajów azjatyckich, tj. Sri Lanki, Bangladeszu, Afganistanu, Pakistanu); 4) imigracje „na stałe” (zarówno ze Wschodu, jak i Zachodu); 5) napływ cudzoziemców w ramach ruchu wizowego oraz 6) napływ wysoko wyspecjalizowanej kadry z Zachodu [7, 32].

Podkreślić należy, iż część cudzoziemców w Polsce nie traktuje jej jako kraju docelowego. Liczą oni głównie na to, że uda im się wyemigrować dalej na Zachód bądź powrócić na Wschód. W związku z tym nie starają się o karty stałego pobytu, preferują pobyt na przedłużonej wizie, wskutek czego pozbawieni są wielu praw, np. do bezpłatnego kształcenia dzieci. Znaczna część z nich w ogóle rezygnuje z utrzymywania statusu legalnego pobytu w Polsce [7, 32].

W roku 2008 w obiektach zbiorowego zakwaterowania, w których przebywali lub mogli przebywać imigranci, przeprowadzono badania „Imigranci w Polsce”. Objęto nimi 10 242 osób, z czego ponad 55% stanowili mężczyźni. W badaniu zostało wskazanych 131 krajów pochodzenia imigrantów, przy czym najczęściej była to Ukraina (26,6%). Najliczniejszą grupą imigrantów były osoby w wieku 20–24 lat (prawie 44%). Jako przyczynę przyjazdu do Polski wskazywali oni najczęściej naukę/studia (61%). Druga co do liczebności grupa imigrantów przyjechała do Polski w celu podjęcia pracy ($\frac{1}{3}$ badanych). Ponad 65% imigrantów przebywało w Polsce po raz pierwszy, pozostali byli już wcześniej, nawet wielokrotnie. Po raz kolejny przybywały najczęściej osoby z Ukrainy, Białorusi, Chin, Niemiec i Kazachstanu. Zdecydowana większość imigrantów przebywających w Polsce czasowo nie zamierzała tu mieszkać na stałe. Zamiar pozostania deklarowało jedynie 18,6% migrantów, a niecałe 5% nie wiedziało jeszcze, jak postąpi. Wykazano także, iż odsetek osób przebywających czasowo, ale zamierzających pozostać w Polsce na stałe wzrastał wraz z długością okresu przebywania w Polsce (prawie 26% osób przebywających w Polsce co najmniej rok) [12].

Inne badanie „Sytuacja na rynku pracy migrantów i ich potomków – moduł BAEL” (Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności) objęło 42,7 tys. osób i pozwoliło na wyodrębnienie kilku grup imigrantów: osoby mieszkające w Polsce na stałe, przebywające w Polsce czasowo oraz osoby, które wyjechały z Polski. Ponad 240 tys. osób urodzonych w Polsce uznało się za potomków imigrantów (II generacja imigrantów – osoby urodzone w Polsce, których przynajmniej jedno z rodziców urodziło się za granicą). Wykazano także, iż w Polsce mieszka prawie 430 tys. osób urodzonych w Polsce, których ojciec urodził się na dawnych terenach polskich. Co piąta osoba twierdziła, że powróciła z zagranicy, ponieważ upłynął okres, jaki został zaplanowany przed wyjazdem. Prawie tyle samo osób powróciło, kiedy zakończyło kontrakt. Ponad 16% osób jako przyczynę powrotu wskazało tęsknotę za rodziną. Około 10% osób powróciło po skończeniu pracy sezonowej, przy czym odsetek ten był wyższy wśród osób, które uczyniły to w ostatnich pięciu latach (14%). Po ukończeniu studiów za granicą powróciło około 4% osób. Najwięcej powrotów odnotowano z Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii [12].

Repatriacja oznacza powrót do kraju ojczystego osób, które wskutek różnych przyczyn znalazły się poza jego granicami. Zasady nabycia obywatelstwa polskiego w drodze repatriacji, prawa repatrianta, a także zasady i tryb udzielania pomocy repatriantom oraz ich rodzinom określa ustawa o repatriacji. Według niej repatriant jest to osoba polskiego pochodzenia, która przybyła do Polski z ważną wizą wjazdową w celu osiedlenia się na stałe. Nabywa ona polskie obywatelstwo w momencie przekroczenia granicy kraju, a instytucja zapraszająca (np. gmina) ma obowiązek zapewnić zakwaterowanie całej rodzinie i zatroszczyć się o pracę dla niego [35, 37].

Zgodnie z art. 9 ustawy wiza w celu repatriacji może być wydana osobie polskiego pochodzenia, która przed dniem wejścia w życie ustawy zamieszkiwała na stałe na terytorium: Armenii, Azerbejdżanu, Gruzji, Kazachstanu, Kirgistanu, Tadżykistanu, Turkmenistanu, Uzbekistanu albo azjatyckiej części Federacji Rosyjskiej. Uzasadnieniem takiego rozwiązania jest fakt, iż umowy międzynarodowe dotyczące repatriacji, zawarte przez Polskę w latach czterdziestych, nie objęły Polaków mieszkających w ZSRR, którzy przed 17 września 1939 r. nie mieli obywatelstwa polskiego (w tym osób deportowanych w 1936 r. z zachodniej Ukrainy do Kazachskiej SSR) [35, 37].

Uważa się, iż polskie pochodzenie ma osoba, której co najmniej jedno z rodziców lub dziadków (albo dwoje pradiadków) było narodowości polskiej. Osoba ta musi pielęgnować polski język, zwyczaje i tradycje. Za osobę polskiego pochodzenia uznana będzie również osoba wykazująca związek z polskością i deklarująca narodowość polską oraz posiadająca w przeszłości obywatelstwo polskie (lub co najmniej jedno z jej rodziców lub dziadków albo obydwójce pradiadków posiadało obywatelstwo polskie). Decyzję w tej sprawie wydaje konsul [35, 37].

W drodze repatriacji obywatelstwo polskie nabywa także niepełnoletnie dziecko repatrianta. W przypadku gdy repatriantem jest tylko jedno z rodziców, dziecko może nabyć obywatelstwo polskie jedynie za zgodą drugiego z rodziców, wyrażoną w oświadczeniu złożonym przed konsulem. Nabycie obywatelstwa przez osobę niepełnoletnią, która ukończyła 16 lat, może nastąpić jedynie za jej zgodą. Z repatriacji

nie mogą skorzystać osoby, które utraciły obywatelstwo polskie nabyte w drodze repatriacji na podstawie niniejszej ustawy, repatriowały się z terytorium Polski na podstawie umów repatriacyjnych zawartych w latach 1944–1957 przez Polskę z byłego ZSRR do jednego z państw będących stroną tych umów. Można także odmówić wydania wizy repatriacyjnej osobie, która działała na szkodę podstawowych interesów Polski bądź uczestniczyła w łamaniu praw człowieka [35, 37].

Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce

W Polsce mieszka wielu przedstawicieli mniejszości narodowych oraz autochtoniczne mniejszości etniczne, niestanowiące części innych narodów, ale cechujące się odrębnością kulturową, w tym językową, przekonaniem o wspólnocie pochodzenia oraz o podobieństwie losów dziejowych, języka, wyznania i kultury. W roku 2002 przeprowadzono Narodowy Spis Powszechny, który wykazał, iż ponad 96% ankietowanych zadeklarowało narodowość polską, 1,23% (471,5 tys. osób) przynależność do innej narodowości, a 2,03% ludności (774,9 tys. osób) nie określiło swej narodowości. Pojawiały się jednak zarzuty o zaniżaniu liczby osób deklarujących inną narodowość niż polska, ponieważ spis był przeprowadzony w czasie, gdy nie istniało jeszcze ustawowe uregulowanie definiujące mniejszość narodową lub etniczną [13, 19, 31].

Białorusini. W Polsce narodowość białoruską zadeklarowało 47,8 tys. obywateli polskich, w tym w województwie podlaskim – 46 041, mazowieckim – 541, warmińsko-mazurskim – 226, lubelskim – 137, pomorskim – 117, zachodniopomorskim – 117. Największe skupiska Białorusinów znajdują się w południowo-wschodnich powiatach województwa podlaskiego: hajnowskim (39,1%), bielskim (19,80%), siemiatyckim (3,46%), białostockim (3,2%) i w Białymstoku (2,53%). Na terenie 12 gmin województwa podlaskiego przedstawiciele mniejszości białoruskiej stanowią ponad 20% mieszkańców, w tym w czterech ponad 50%. Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości białoruskiej należy do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Głównymi organizacjami etnicznymi są: Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (od 1956 r.) oraz Białoruskie Zjednoczenie Demokratyczne (od 1990 r.). Najważniejszym czasopismem tej grupy jest tygodnik „Niwa” (drukowany w języku białoruskim) [1, 13, 19, 29, 31].

Czesi jest to mniejszość narodowa, do której przynależność zadeklarowało 386 obywateli polskich, w tym w województwie łódzkim – 111, śląskim – 61, dolnośląskim – 47, mazowieckim – 37. Pierwsza migracja czeska na tereny Polski miała miejsce w połowie XVI wieku i związana była z prześladowaniami religijnymi. Następne fale migracji miały miejsce w pierwszej połowie XVII wieku, drugiej połowie XVIII wieku i na początku XIX wieku, ta ostatnia związana była z rozwojem przemysłu włókienniczego w Łodzi. Obecnie najwięcej osób narodowości czeskiej mieszka w miejscowości Zelów (powiat bełchatowski, województwo łódzkie). Czesi mieszkający w Polsce tradycyjnie są ewangelikami [1, 13, 19, 29].

Litwini. Narodowość litewską zadeklarowało 5639 obywateli polskich, w tym w województwie podlaskim – 5097, mazowieckim – 99, warmińsko-mazurskim – 83, pomorskim – 75, zachodniopomorskim – 67, dolnośląskim – 53. Największe skupisko osób należących do mniejszości litewskiej znajduje się na terenie powiatu sejneńskiego w województwie podlaskim (21,20%). Litwini zamieszkują głównie gminę Puńsk (74,36%), gminę wiejską Sejny (18,52%), gminę miejską Sejny (7,80%) oraz należącą do powiatu suwalskiego gminę Szypiliszki (2,66%). Zdecydowana większość przedstawicieli mniejszości litewskiej to wierni Kościoła rzymskokatolickiego. Najważniejszą organizacją jest Litewskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (od 1956 r.), skupiające około 30% Litwinów w Polsce. Towarzystwo wydaje m.in. miesięcznik „Ausra”. Litewska mniejszość narodowa ma obecnie sześć szkół podstawowych, w których nauka prowadzona jest w języku macierzystym [1, 13, 19, 29].

Niemcy jest to najliczniejsza mniejszość narodowa zamieszkująca Polskę. Narodowość niemiecką zadeklarowało 147 094 obywateli polskich, w tym w województwie opolskim – 104 399, śląskim – 30 531, dolnośląskim – 1792, warmińsko-mazurskim – 4311, pomorskim – 2016, zachodniopomorskim – 1014, wielkopolskim – 820, kujawsko-pomorskim – 636, lubuskim – 513, mazowieckim – 351, łódzkim – 263. Największe skupiska obywateli polskich narodowości niemieckiej znajdują się w centralnych i wschodnich powiatach województwa opolskiego: strzeleckim (20,62%), opolskim (19,82%), krapkowickim (18,38%), oleskim (16,82%), prudnickim (14,93%), kędzierzyńsko-kozielskim (13,15%), kluczborskim (9,75%) i opolskim miejskim (2,46%) oraz w zachodnich powiatach województwa śląskiego: raciborskim (7,24%), gliwickim (4,25%) i lublinieckim (3,10%). Na terenie 27 gmin województwa opolskiego i jednej gminy województwa śląskiego przedstawiciele mniejszości niemieckiej stanowią ponad 20% mieszkańców gminy. Przedstawiciele mniejszości niemieckiej są w większości katolikami, nieliczni (głównie zamieszkujący województwa północnej Polski) deklarują przynależność do Kościoła ewangelicko-augsburskiego [1, 13, 19, 29].

Ormianie jest to mniejszość narodowa, do której przynależność zadeklarowało 262 obywateli polskich, w tym w województwie mazowieckim – 73, wielkopolskim – 26, śląskim – 23, małopolskim – 22, lubuskim – 20. Ormianie polscy wywodzą się z kilku fal imigracyjnych napływających na ziemie polskie od czasów średniowiecza. Po II wojnie światowej aż 99% Ormian polskich opuściło zamieszkiwane dotychczas ziemie wschodnie i udało się na terytorium Polski w ramach tzw. fal repatriacyjnych czy wysiedleńczych. Przesiedleńcy osiedlali się głównie w województwach południowo-zachodnich, na tzw. Ziemiach Odzyskanych, a także w Krakowie, Warszawie i Gdańsku. Ludność Ormian polskich została wówczas rozproszona po całym kraju i uległa niemal całkowitej dezintegracji. Powojenne ruchy migracyjne Ormian polskich zwykło się nazywać drugą falą. Trzecia fala imigracji ormiańskiej do Polski to napływ przybyszów z Armenii postradzieckiej (tzw. nowa imigracja) [15].

Obecnie ważnym centrum kulturalnym mniejszości ormiańskiej są Gliwice. Mieszkający w Polsce Ormianie są przeważnie katolikami obrządku ormiańskiego lub łańciskiego. Znacząca liczba wyznawców tego Kościoła mieszka w Krakowie.

W 1980 r. założyli oni przy krakowskim oddziale Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego Koło Zainteresowań Kulturą Ormian. Jedyna parafia obrządku ormiańsko-katolickiego ma siedzibę w Gliwicach. Jest to parafia personalna, obejmująca swym zasięgiem wszystkich wyznawców tego obrządku w Polsce [1, 13, 19, 29].

Rosjanie jest to mniejszość narodowa, do której przynależność zadeklarowało 3244 obywatele polskich, w tym w województwie mazowieckim – 614, podlaskim – 511, dolnośląskim – 362, śląskim – 275, zachodniopomorskim – 221, pomorskim – 199, łódzkim – 179, wielkopolskim – 160, lubuskim – 124, warmińsko-mazurskim – 112, małopolskim – 106. Rosjanie mieszkający w Polsce wywodzą się głównie z kolejnych fal migracyjnych (w okresie rozbiorów, po rewolucji październikowej, w okresie PRL oraz po rozpadzie ZSRR). Przedstawiciele społeczności rosyjskiej należą w większości do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego [13, 19, 29].

Staroobrzędowcy, określane także mianem starowierców (filiponi oraz bezpopowcy lub raskolnicy), tworzą wspólnotę wyznaniową o rosyjskim pochodzeniu narodowym. Są odłamem rosyjskiego prawosławia, powstałym w 1652 r. w wyniku sprzeciwu wobec reform patriarchy Nikona, który po mianowaniu go zwierzchnikiem Kościoła w Rosji zaczął zmieniać i podważać dogmaty Cerkwi Rosyjskiej [4].

Na ziemi polskiej przybyli w kilku falach migracyjnych, między połową XVII i XVIII wieku, w wyniku prześladowania przez carat wyznawców prawosławia w wersji niezreformowanej. Należą do odłamu bezpopowców. Nie mają hierarchii duchowej. Funkcje kierujących wspólnotą pełnią wybrani przez wiernych nastawnicy. Wyznanie zostało oficjalnie uznane w Polsce przed wojną jako Wschodni Kościół Staroobrzędowy. Według spisu ludności z 1921 r. na Suwalszczyźnie żyło 3637 starowierców (obecnie ich liczba nie przekracza 600–700 osób). Mają trzy czynne molenny (cerkwie): w Suwałkach, Gabowych Grądach oraz Wodziłkach. Zamieszkują głównie tereny w rejonie wiosek Gabowe Grądy, Wodziłki oraz w Suwałkach, Augustowie i Wojnowie w województwie mazursko-warmińskim [4].

Po zakończeniu II wojny światowej większość mazurskich staroobrzędowców wyemigrowała do Niemiec, osiedlając się głównie w Hamburgu. W całej Polsce pozostało ich jedynie około 1,5 tys. [13, 19].

Słowacy jest to mniejszość narodowa, do której przynależność zadeklarowało 1710 obywateli polskich, w tym w województwie małopolskim – 1572, śląskim – 40, mazowieckim – 20. Słowacy zamieszkują tradycyjnie tereny Spisza i Orawy. Największe skupiska mniejszości słowackiej to gminy: Nowy Targ (3,25%), Łapsze Niżne (2,64%) i Jabłonka (1,25%) oraz Bukowina Tatrzańska (2,84%). Słowacy są w większości wiernymi Kościoła rzymskokatolickiego. Jest to mniejszość o dużym zakresie autonomii językowej i kulturalnej. Mają szkoły, w których nauczanie prowadzone jest w języku macierzystym. Główną organizacją jest Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Słowaków w Polsce [13, 19, 29].

Ukraińcy jest to mniejszość narodowa, do której przynależność zadeklarowało 27 172 obywateli polskich, w tym w województwie warmińsko-mazurskim – 11 881, zachodniopomorskim – 3703, podkarpackim – 2984, pomorskim – 2831, dolnośląskim – 1422, podlaskim – 1366, lubuskim – 615, mazowieckim – 579,

małopolskim – 472, lubelskim – 389, śląskim – 309. W wyniku przeprowadzonej w 1947 r. akcji „Wisła” niemal cała ludność ukraińska zamieszkująca tereny południowo-wschodniej Polski została przesiedlona na tereny północnej i zachodniej Polski. Obecnie największe skupiska mniejszości ukraińskiej znajdują się w powiatach: węgorszewskim (6,03%), gołdapskim (2,34%), giżyckim (2,42%), kętrzyńskim (1,53%), bartoszyckim (3,30%), elbląskim (2,07%), braniewskim (3,59%), sanockim (1,04% mieszkańców), człuchowskim (1,19%), szczecineckim (1,12%) i w Przemysłu (1,20%). Na terenie dziewięciu gmin województw warmińsko-mazurskiego, zachodniopomorskiego i podkarpackiego przedstawiciele mniejszości ukraińskiej stanowią ponad 10% mieszkańców gminy [13, 19, 29].

Około 70% członków tej mniejszości stanowią wyznawcy Kościoła greckokatolickiego, 30% – prawosławia. Wyznanie w znacznej mierze łączy mniejszości białoruską, rosyjską, ukraińską oraz – wyodrębnioną jako osobną – łemkowską. Mniejszość ukraińska prowadzi obecnie cztery szkoły podstawowe w języku macierzystym. Najważniejszą organizacją tej grupy jest Związek Ukraińców w Polsce, założony w 1990 r. (wcześniej Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne). Związek wydaje tygodnik „Nasze Słowo” oraz kwartalnik „Zustriczi” [13, 19, 29].

Żydzi jest to mniejszość narodowa, do której przynależność zadeklarowało 1055 obywateli polskich, w tym w województwie mazowieckim – 397, dolnośląskim – 204, śląskim – 92, łódzkim – 65, małopolskim – 50. Żydzi mieszkają w rozproszeniu, przede wszystkim w dużych miastach. Pierwsze wzmianki o Żydach na terenach polskich pochodzą z X wieku, a pierwszym oficjalnym polskim dokumentem nadającym Żydom przywileje i autonomię był statut kaliski z XIII wieku. Do Polski napływali ze względu na stosunkowo bezpieczne warunki życia, możliwość rozwoju własnej kultury oraz gwarantowaną przywilejami królewskimi autonomię gmin wyznaniowych. W Polsce tradycyjnie stanowili około 10% populacji (najwięcej w Europie) [8, 13, 29].

Żydzi są wyznawcami religii możeszowej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości żydowskiej odgrywa działalność Związku Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej. Największą organizacją tej mniejszości jest Towarzystwo Społeczno-Kulturalne Żydów w Polsce (działa od 1950 r., powstało z połączenia Centralnego Komitetu Żydów w Polsce i Żydowskiego Towarzystwa Kultury). Organizacja ta wydaje tygodnik „Folks Sztyme” (patrz też rozdz. „Judaizm”) [8, 13, 29].

Karaimi są najmniej liczną mniejszością etniczną w Polsce. Narodowość karaimską zadeklarowało 43 obywateli polskich. Mieszkają przede wszystkim w Warszawie i okolicach, Wrocławiu oraz w Trójmieście. Na etnogenezę Karaimów krymskich i polsko-litewskich złożyła się turecka część ludności państwa chazarskiego oraz po jego upadku, w drugiej połowie X wieku, szczepy kipczacko-połowieckie przybyłe na tereny tureckie po przegranej w 969 r. bitwie z wojskami księcia kijowskiego Światosława. Na obecne tereny Polski Karaimi przesiedlili się po II wojnie światowej w wyniku repatriacji ze wschodnich kresów Rzeczypospolitej. Religia karaimska oparta jest na Starym Testamencie, a zwłaszcza Dekalogu. Późniejsze pisma są dopuszczalne, pod warunkiem że nie zawierają sprzeczności z *Biblią*. Podstawą religii karaimskiej jest Pięcioksiąg. Język karaimski należy do północno-zachodniej

części języków tureckich, a w systemie klasyfikacyjnym – do gałęzi kipczackiej, zwanej też połowiecką lub kumańską [13, 19, 22, 23, 29, 30].

Łemkowie jest to mniejszość etniczna, wschodniosłowiańska, do której przynależność zadeklarowało 5850 obywateli polskich, w tym w województwie dolnośląskim – 3082, małopolskim – 1580, lubuskim – 784, podkarpackim – 147, zachodniopomorskim – 66 [19, 26].

Do 1947 r. byli mniejszością autochtoniczną, mieszkającą na obszarze Karpat zwanym Łemkowszczyzną (mieszkali najbardziej na zachód spośród grupy tzw. ruskich górali karpaccy). Łemkowszczyzna stanowiła pogranicze polsko-węgierskie, w XX wieku polsko-czechosłowackie, a później polsko-słowackie (Beskid Niski i część Beskidu Sądeckiego) [13, 26]. Na obecne tereny (zachodnie województwa kraju) zostali przesiedleni w 1947 r. w wyniku akcji „Wisła”. Współcześnie jedynie część Łemków mieszka na terenach historycznej Łemkowszczyzny (województwo małopolskie).

Co do pochodzenia tego ludu panują różne przekonania. Jedną z teorii wywodzi się od wędrujących ludów wołoskich lub wołosko-ruskich, wg innej (opcja proukraińska) jego protoplastami byli Rusini (mieszkańcy dawnej Rusi Kijowskiej), a wg jeszcze innej (opcja prołemkowska) – lud Białych Chorwatów [13, 26].

Łemkowie w zdecydowanej większości należą do Kościoła Katolickiego Obrządku Bizantyńsko-Ukraińskiego oraz Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Główne organizacje łemkowskie to Stowarzyszenie Łemków (z zarządem w Legnicy) i Zjednoczenie Łemków [13, 19, 26, 29].

Romowie jest to mniejszość etniczna, do której przynależność zadeklarowało 12 731 obywateli polskich, w tym w województwie małopolskim – 1678, dolnośląskim – 1319, mazowieckim – 1291, śląskim – 1189, wielkopolskim – 1086, łódzkim – 1018, opolskim – 847, podkarpackim – 712, zachodniopomorskim – 699, lubelskim – 670, kujawsko-pomorskim – 634, warmińsko-mazurskim – 426, podlaskim – 365, świętokrzyskim – 338, lubuskim – 272, pomorskim – 187 [13, 19].

W Polsce należą do czterech grup etnicznych. Najliczniejszą z nich są Romowie wyżynni (Bergitka Roma) stanowiący ponad połowę Romów w Polsce. Mieszkają głównie w województwach małopolskim, podkarpackim i śląskim. Na pozostałą część składają się członkowie szczepów Kołderaszów, Lowari i Romów nizinnych, zwanych też Romami właściwymi [3, 16, 17].

Pierwszy dokument poświadczający obecność Romów w Polsce datowany jest na rok 1401 i pochodzi z Krakowa. Grupy wędrujących Romów przybywały do Polski i osiedlały się od XV wieku wzdłuż łuku Karpat i od strony Niziny Węgierskiej. Ich potomkami są Romowie Karpaccy. Od XVI wieku do Polski zaczęli przybywać z Niemiec Romowie, nazwani później Polska Roma. W II połowie XIX wieku z terenów Siedmiogrodu i Wołoszczyzny rozpoczęła się migracja Kelderaszów (Kelderari – kotlarze) i Lowarów (Lovari – handlarze koniami). Romowie Karpaccy (od kilkuset lat prowadzący osiadły tryb życia) zamieszkują górskie tereny województwa małopolskiego. Największy odsetek osób narodowości romskiej mieszka w gminie wiejskiej Bukowina Tatrzańska w powiecie tatrzańskim (1,10%). Stosunkowo duże skupiska osób należących do grupy Bergitka Roma znajdują się także w miastach

Górnego i Dolnego Śląska oraz w Nowej Hucie, gdzie w latach pięćdziesiątych XX wieku zatrudniano ich w ramach tzw. polityki produktywizacyjnej [3, 16, 17].

Większość Romów należących do pozostałych trzech grup prowadziła niegdyś wędrowny tryb życia. Obecnie przedstawiciele tych społeczności mieszkają głównie w miastach: Warszawie, Poznaniu, Wrocławiu, Łodzi, Krakowie, Mielcu i Puławach oraz wielu mniejszych ośrodkach miejskich. Romowie w Polsce to w zdecydowanej większości członkowie Kościoła rzymskokatolickiego. Są jednak także wśród nich wyznawcy prawosławia, członkowie Kościoła Zielonoświątkowców i Związku Świadków Jehowy (patrz też rozdz. „Świadkowie Jehowy”) [3, 16, 17].

Tatarzy jest to mniejszość etniczna, do której przynależność zadeklarowało 447 obywateli polskich, w tym w województwie podlaskim – 319, pomorskim – 28, mazowieckim – 22, wielkopolskim – 20. Zamieszkują rdzenne kolonie tatarskie na Białostocczyźnie (Bohoniki i Kruszyniany) oraz miasta: Białystok, Sokółkę, Dąbrowę Białostocką i Gdańsk. Polscy Tatarzy mieszkali na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego od końca XIV wieku. Ich przodkami byli emigranci lub uciekinierzy z terenów ówczesnej Złotej Ordy oraz z Krymu. Tatarzy w Polsce zatracili znajomość swojego ojczystego języka, pozostali natomiast wierni religii muzułmańskiej. Istotne znaczenie w życiu mniejszości tatarskiej ma działalność Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej. Mniejszość ta jest reprezentowana przez Związek Tatarów Polskich z siedzibą w Białymstoku [13, 18, 19, 33].

Grecy i Macedończycy to mniejszości o rodowodzie imigracyjnym. Według oficjalnych danych od września 1948 r. do grudnia 1951 r. Polska udzieliła azylu politycznego 14 795 Grekom i Macedończykom, ale po 1970 r. rozpoczęła się re-emigracja członków tej mniejszości do jugosłowiańskiej części Macedonii. Obecnie pozostało w Polsce około 5000 członków tej grupy narodowej, głównie w okolicach Bielawy, Zielonej Góry, Wrocławia, Szczecina, Bielska-Białej, Zgorzelca, Lubania Śląskiego, Jeleniej Góry, Wałbrzycha. Większość z nich należy do Kościoła greckokatolickiego. Organizacją skupiającą największą liczbę osób jest założone w 1984 r. Towarzystwo Greków w Polsce, które działało wcześniej pod nazwą Związek Uchodźców Politycznych z Grecji w Polsce [13, 19, 25].

Wietnamczycy. Wielkość tej populacji w Polsce jest trudna do oszacowania. Legalnie zarejestrowanych jest ich blisko 6000. Według Gryczki i Kostyro nieoficjalnie dane mówią o dwudziestotysięcznej zbiorowości. W Polsce pojawili się po zakończeniu II wojny światowej. Pierwsi przyjechali studenci pobierający od 1957/1958 r. naukę na polskich uczelniach. Do połowy lat sześćdziesiątych rocznie w Polsce przebywało około 40 Wietnamczyków [5].

Kaszubi są najliczniejszą grupą etniczno-terytorialną w Polsce, skupiającą blisko 500 tys. osób. Dzielią się na wiele podgrup etnograficznych zróżnicowanych językowo i kulturowo (Bylacy – *Běłôcë*, Gachy – *Gôchë*, Józcy – *Jôzcë* lub Mucnicy – *Mùcnicë*, Krubanie – *Krëbane*, Lesacy – *Lesôcë*, Morzanie – *Mòrzanie*, Rybaki – *Rëbôcë*, Zaboracy – *Zabòrôcë*). Niegdyś żyli w państwie prusko-niemieckim, a w okresie międzywojennym zostali podzieleni na trzy części, z których największa mieszkała w granicach Drugiej Rzeczypospolitej, druga na terenie Wolnego Miasta Gdańska, a trzecia pozostała w granicach Niemiec (powiaty bytowski, łęborski,

ślupski – tzw. Słowińcy, niewielkie grupki w powiatach człuchowskim i miasteczkim). Obecnie zamieszkują głównie tereny województwa pomorskiego na południowy wschód od linii Gdynia – Władysławowo, aż do rzeki Brdy [14, 20, 24].

Kaszubi są dwujęzyczni (kaszubski, polski), dawniej byli trójjęzyczni (kaszubski, polski i niemiecki). Różnymi lokalnymi gwarami w kontaktach nieoficjalnych posługuje się dziś około 350 tys. Kaszubów. W środowiskach wiejskich stanowią oni do 90%, natomiast w miastach około 15%. Religijność Kaszubów umożliwiła przetrwanie ich tożsamości w trudnych wiekach, gdy ich ziemie leżały na pograniczu polsko-niemieckim oraz w okresie zaboru pruskiego. Na ziemiach tych współistniały katolicyzm i luteranizm, kultura słowiańska i germańska. Chrześcijaństwo pojawiło się przed rokiem 997. W opinii społecznej wytworzył się stereotyp: „Kaszub to katolik (około 30% ludności), a Niemiec to ewangelik”. Główną organizacją tej mniejszości jest Zrzeszenie Kaszubsko-Pomorskie z siedzibą w Gdańsku [14, 20, 24].

Mazurzy jest to grupa etniczno-regionalna, zamieszkująca głównie na obszarze Mazur. W latach powojennych ponad 85 tys. członków tej grupy wyemigrowało do Niemiec. Obecnie szacuje się, iż w Polsce mieszka około 15 tys. Mazurów, najwięcej we wsi Pustniki (38%). Mazurzy są w większości (90%) protestantami należącymi do Kościoła ewangelicko-augsburskiego (obrzędki luterkańskie). Główne organizacje tej mniejszości już nie istnieją. Wcześniej działały: Mazurskie Zrzeszenie Kulturalne (w latach 1981–1982 z siedzibą w Olsztynie) oraz Warmińsko-Mazurskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne (w latach 1957–1964) [11, 27, 36, 37].

Warmiacy jest to grupa etniczna polskojęzyczna zamieszkująca Warmię, która od XIV wieku zasiedlała ten teren. Od pokrewnych Mazurów odróżnia ich odrębna gwara warmińska oraz wyznawana religia – katolicyzm. Od 1466 do 1773 r. mieszkali w należących do Polski Prusach Królewskich. Obecnie określenie „Warmiacy” ma na ogół sens historyczny [11].

Piśmiennictwo

1. Choruży W.: *Białoruski drugi obieg w Polsce 1981–1990*. Białoruskie Towarzystwo Historyczne, Białystok 1994.
2. Czerniejewska I.: *Czy istnieje potrzeba edukacji wielokulturowej? W: Sprawy Narodowościowe*. Seria Nowa, Poznań 2004.
3. Ficowski J.: *Cyganie w Polsce. Dzieje i obyczaje*. Interpress, Warszawa 1989.
4. Grek-Pabisowa I.: *Staroobrzędowcy: szkice z historii, języka, obyczajów; wybór prac z okazji 45-lecia pracy naukowej*. Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy, Warszawa 1999.
5. Gryczka A., Kostyla J.: *Małe Hanoi: Wietnamczycy w Polsce*. Polityka, 1998, 7, 32–34.
6. Grzymała-Kazłowska A., Stefańska R.: *Uchodźcy w Polsce*. INFOS, Wydawnictwo Sejmowe dla Biura Analiz Sejmowych, Warszawa 2008.
7. Iglicka K., Jadźwińska E., Kępińska E. i wsp.: *Imigranci w Polsce w świetle badania sondażowego*. CMR Working Papers, Warszawa 1997.
8. Kersten K.: *Polacy. Żydzi. Komunizm: anatomia półprawd 1939–1968*. Niezależna Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1992.
9. Konwencja Genewska.

10. Kosowicz A., Maciejko A.: *Integracja uchodźców w liczbach*. Polskie Forum Migracyjne na zlecenie Przedstawicielstwa Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR) w Warszawie, Warszawa 2007.
11. Kossert A.: *Mazurzy. Tradycja i codzienność*. Wspólnota Kulturowa „Borussia”, Olsztyn 2002.
12. Kostrzewa Z., Szałtys D., Nowak L.: *Informacja o badaniach zasobów imigracyjnych w Polsce w 2008 r.* GUS, Departament Badan Demograficznych, Warszawa 2008.
13. Kurcz Z.: *Mniejszości narodowe w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1997.
14. Latoszek M. (red.): *Kaszubi. Monografia socjologiczna. Socjologiczne problemy mniejszości lokalnych*. Wydawnictwo TNOiK, Rzeszów 1990.
15. Łotocki Ł.: *Mniejszość ormiańska w Polsce*. Instytut Polityki Społecznej, Warszawa 2005.
16. Mirga A.: *Romowie w historii najnowszej Polski*. W: *Mniejszości narodowe w Polsce* (red. Z. Kurcz). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1977.
17. Mirga A., Mróz L.: *Cyganie, odmienność i nietolerancja*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
18. Miśkiewicz A.: *Tatarska legenda. Tatarzy polscy 1945–1990*. Krajowa Agencja Wydawnicza, Białystok 1993.
19. *Mniejszości narodowe i etniczne w Polsce. Informator*. Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2003.
20. Obracht-Prondzyński C.: *Kaszubi dzisiaj. Kultura, język, tożsamość*. Instytut Kaszubski, Gdańsk 2007.
21. *Uchodźcy w świadomości społecznej*. Ośrodek Badania Opinii Publicznej, Warszawa 1998.
22. Pełczyński G.: *Najmniejsza mniejszość. Rzecz o Karaimach polskich*. Wydawnictwo Towarzystwa Karpackiego, Warszawa 1995.
23. Pełczyński G.: *Karaimi polscy*. Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2004.
24. Porębski A.: *Europejskie mniejszości etniczne. Geneza i kierunki przemian*. PWN, Kraków 1991.
25. Pudło K.: *Grecy i Macedończycy w Polsce 1948–1993*. Sprawy Narodowościowe, 1995, 4, 1, 133–151.
26. Pudło K.: *Łemkowie i współczesne łemkoznawstwo polskie*. Sprawy Narodowościowe, 1995, 2, 221–223.
27. Sakson A.: *Mazurzy, społeczność pogranicza*. Instytut Zachodni, Poznań 1990.
28. Ząbek M., Łodziński Sł.: *Uchodźcy w Polsce. Próba spojrzenia antropologicznego*. Badania finansowane ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Inicjatywy Wspólnotowej EQUAL, Warszawa 2008.

Netografia

29. *Charakterystyka mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce*. www.mswia.gov.pl/portal/pl/61/37/ (data pobrania 07.10.2009).
30. *Karaimi*. www.karaimi.org/ (data pobrania: 07.10.2009).
31. *Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań* www.wikipedia.org/wiki/Narodowy_Spis_Powszechny_2002 (data pobrania: 7.10.2009).
32. *Paszko A.: Imigranci w Polsce*. www.inforeigner.rajaska.info/ (data pobrania: 7.10.2009).

33. Tatarzy w Polsce: www.tatarzy.pl/strona_glowna.html (data pobrania: 7.10.2009).
34. UNCHR. www.unhcr-budapest.org/poland/ (data pobrania: 7.10.2009).
35. Urząd ds. Cudzoziemców. www.udsc.gov.pl/ (data pobrania: 7.10.2009).
36. Ustawa o zmianie ustawy o cudzoziemcach. www.abc.com.pl/serwis/du/2007/0818.htm (data pobrania: 7.10.2009).
37. Ustawa o zmianie ustawy o repatriacji. www.abc.com.pl/serwis/du/2003/1691.htm (data pobrania 7.10.2009).